

מטמא אחרים. ושוב שאלם על טמא מת הנוגע בכל אחד מהמאכלים או המשקים הללו, וענוהו טמא כדין, שהרי טומאת עצמם יש להם. והקשה המהרש"א על פירוש זה כמה קושיות:
א. מסתימת הלשון בגמרא 'דנגעי כולהו בראשון' משמע שעל שתי השאלות מדובר. וגם משמע שנגעו בראשון ולא בטמא עצמו.

ב. מדוע שאלם בשרץ על הסדר האמור, ובמת שאלם על מגע באחד מהם?
ג. מדוע הקשה להם בתחילה על משקה שלישי אם מטמא אחרים ולא הקשה על משקה ראשון ושני האם מטמא אחרים, והלא זו היא עיקר השאלה, האם משקים שבעזרה מטמאים אחרים?
לפיכך כתב המהרש"א שהיה נראה לפרש שבשתי השאלות שאלם על ראשון שנגע בשני (ונגע בכנפו אל הלחם – כמה שנגע בכנפו) אבל על ראשון עצמו לא שאלם שהרי מפורש בתורה שהשרץ מטמא אוכלין ומשקים. ובטומאת שרץ לא היו בקיאים ואמרו טהור, ואילו במת ידעו שהראשון עושה שני (וע"ע בחדושי הנצי"ב דרך נוספת).

ויש פירושים נוספים בסוגיא, [ש'בשר קדש' כמשמעו, בשר קדשים שנטמא מכנף הבגד] – ע' בפירוש רבנו חננאל, תוס' רבנו פרץ, חכמת שלמה – בשם רד"ק.

(ע"ב) 'קשיא'. מרש"י כאן משמע שדברי רב פפא נדחו. ואף על פי שכבר כתבו הגאונים והראשונים (וגם רש"י ז"ל עצמו) בהרבה מקומות ש'קשיא' איננה דחיה כמו 'תויבתא', כנראה אין זה ביטוי חד משמעי, פעמים שהיא דחיה ופעמים קושיא בעלמא. וכן יש לדייק מלשון הרא"ה בברכות כט. (עפ"י הערת הגר"מ מאזוז שליט"א). ע' ציוני המקומות במובא בברכות כו.
וקצת נראה שמה שכתוב בפרש"י 'הא דרב פפא לאו מילתא היא וכי אמרה לאו אדעתיה ולא היה זכור למשניות הללו' – אין אלו מדברי רש"י אלא תוספת מאוחרת, שכן נראה מסגנון הדברים וגם לשון 'משניות' אינו בדקדוק שהרי מברייתות הקשו. יש לציין שרבנו חננאל כתב כאן שרב פפא לא נדחה, שהרי לא אמרו 'תויבתא'. וכן הרמב"ם (טומאת אוכלין י, טז). וע"ע פסוה"מ א, לו) פסק כדברי רב פפא שאף על פי שטומאת משקים עצמם מדאורייתא (אבות הטומאה יד, 1), משקי בי מטבחיא טהורים לגמרי, 'ודבר זה הלכה מפי הקבלה'.

'כל הכלים שיש להן אחורים ותוך...'. פרטי דיני אחוריים ותוך בטומאת כלים – ע' במובא בבכורות לח.

'פרה ששתתה מי חטאת – בשרה טמא'. אין שייך כאן דין 'טומאה בלועה' שאינה מטמאה (ע' חולין עג) – שאין 'טומאה בלועה' אלא בתוך גוף חי (ע' חולין עד; מנחת חינוך רסג, ג).

דף יח

'מאי בטלו במעיה נמי בטלו מטומאה חמורה... כולה רבי יהודה היא וחסורי מיחסרא והכי קתני...'
הנה שאלה ששאלתי לכבוד הגר"ח קניבסקי שליט"א:
לא הבנתי דברי הגמרא בפסחים יח שרוצה לפשוט הספק אם רבי יהודה סובר שמשקים מטמאים אוכלין מדאורייתא, מפרה ששתתה מי חטאת. ודוחה 'מאי בטלו במעיה נמי בטלו מטומאה חמורה... וחסורי מיחסרא והכי קתני...'. – מדוע יש לנו להגיה הברייתא ולומר 'חסורי מיחסרא' ולא נפרשה כמות שהיא

שנויה ונפשטו הספק (וכיו"ב תמהו הראשונים בב"מ יא, על פרש"י שמקשה עפ"י שינוי גרסת הברייתא).

מענה:

אין זה ממש חסורי מחסרא דהברייתא כמות שהיא ג"כ אפשר לפרש שר"י אינו אלא מפרש.

'נהי דטומאה חמורה לא מטמאו, טומאה קלה מיהא ניטמאו'. לפרש"י נטמאים המים מעצמם, שאין לך 'נוגע' גדול לזה (וכיו"ב בסנדל הטמא מדרס שנקרע, שטמא משום 'מגע מדרס' – בשבת קיב. וע"ש בראשונים אם תלוי הדבר במחלוקת התנאים בדין 'מגע בית הסתרים'. אך יתכן שמשקים שונים מפני שנידונים כיהידות נפרדות ולא כגוש אחד. ע' קובץ שיעורים).

ולפירוש התוס' הטעם שטמא משום שהיה סופו לטמא טומאה חמורה (ועל כן הקשו הלא עתה אין סופו לטמא טומאה חמורה. אבל לפרש"י מעיקרא לא קשה מיד).

'משום דהוה ליה משקה סרוח'. בספר משך חכמה (שמיני יא, לד) הקשה מכאן על דברי הראב"ד (טומאת אוכלין ב, יד) שמאכל שהיה ראוי לאדם ונפסל מאכילת אדם – מקבל טומאה, מדוע המים שבמעיה אינם מטמאים הלא הם מקבלים טומאה מעצמם (כדפרש"י) גם לאחר שנסרחו, ובדין הוא שיטמאו אחרים. [תפש כדבר פשוט שהמים שבמעיה ראויים לכלב, וכמו שהביא הראב"ד שם. ובפירוש תפארת ישראל (פרה) כתב שמדובר כאן כשנסרחו משתיית כלב. וכן צדד בחזון איש מכשירין ד, ט]. וכתב לדחוק ('זוה מורה') שגם להראב"ד שהמאכל שנפסל מקבל טומאה, אינו מטמא אחרים.

והגרש"ז צדד לחלק בזה בין אוכלים למשקים (אלא שהעיר ממי רגלים שמקבלים טומאה. ונתבאר במקום אחר). ויש שהקשו אף לדעת הרמב"ם שמאכל שנפסל מאכילת אדם אינו מקבל טומאה, אך הלא טומאתו הקודמת לא פקעה ממנו (כמוש"כ הרמב"ם שם ב, כא), אם כן בדין הוא שהמים שבמעיה נשארו בטומאתם שהרי היו טמאים עוד בטרם נפסלו. ועוד קשה ממה שכתב הרמב"ם (שם הלכה יא) שמשקים לעולם אינם יוצאים מידי 'אכילת כלב', וכן הוכיח הראב"ד, וא"כ מהו שאומר ר"א 'משקה סרוח'? על כרחנו לומר שנחלקו החכמים בדבר, ואכן שאלה זו שנויה במחלוקת בירושלמי (תרומות יא, ב), ורב אשי סובר שנטהרו על ידי שנפסלו מאכילת אדם אך הרמב"ם לא פסק כרב אשי (עפ"י שו"ת דובב מישרים ח"ג נ ועוד. ע"ע: חזו"א מכשירין ד, ט; דברי יחזקאל א; יפה עינים, חרושי רבי שמואל רוזובסקי, דבר שמואל).

אף כי אין ברור אם זהו אותו רב אשי שבירושלמי, ומ"מ י"ל שהולכים באותה שיטה.

ולהלן לד. כתב רש"י (בד"ה ללוש) שחטים של תרומה טמאה שנשלקו ונמאסו בטלו מתורת 'אוכל' ואינם מטמאים. וצ"ע הלא מסתמא לא נפסלו במאיסותם מאכילת כלב ומדוע נטהרו (כן הקשו המפרשים שם). אך שם הלא רב אשי אמר, והוא סובר שפקעה טומאתו כאמור.

(ע"ב) 'זמה משקה שטמא אוכל אינו מטמא כלי, אוכל שאין מטמא אוכל אינו דין שלא יטמא כלי...' לפי האמת אין זה 'קל וחומר' קיים, כי מה שאין אוכל מטמא אוכל, לא מפני קלישות טומאתו אלא לפי שאינו עושה כיוצא בו. אך עיקר הטעם הוא משום שהמשקים עלולים לקבל טומאה (עפ"י תוס' רבנו פרץ).

מדבריו נראה שלפי האמת אין זה לימוד ב'קל וחומר' אלא סברה בעלמא להעמיד דרשת 'טמא – יטמא' בטומאת משקים ולא בכלים. ולפי זה מיושבת קושית התוס' (בד"ה ומהו).

ובהמשך מביא רבנו פרץ לפרש הקל-וחומר בדרך זו: ומה משקה שאע"פ שהוא עלול לקבל טומאה שאינו צריך הכשר, אינו מטמא כלי, אוכל שאינו עלול לקבל טומאה אינו דין שלא יטמא כלי. וגם לפי פירוש זה מיישב את קושית התוס' הלא עלילותן זו לא הועילה להם למשקין לקבל טומאה ממשקים ולענין אוכל מועיל – כי מה שהמשקים אינם מקבלים טומאה ממשקים, אינו משום קלישות הטומאה אלא משום שאין עושה כיוצא בו.

ויש מפרשים שאין זה לימוד ב'קל וחומר' ממש אלא כעין 'מה מצינו'; כשם שהמשקים אינם מטמאים כלי, כך האוכלין [ועיקר ה'קל וחומר' אמור על דרך השלילה, שאם אוכל היה מטמא אוכל, היה אפשר שיטמא כלי כי אין ללמדו ממשקה שהרי עדיף הוא ממנו] (עפ"י ר"ה; מהר"ם חלאווה. וע"ע מהרש"א פני יהושע ושפת אמת).

ז'מה היא עלילתן – שמקבלין טומאה שלא בהכשר. ואין לומר שהמשקים בעצם טעונים הכשר אלא שמוכשרים על ידי עצמם – שהרי ישנן הלכות ותנאים מסוימים לענין הכשר, כגון שיבואו המשקים לרצון הבעלים, והרי אותן הלכות אינן קיימות בטומאת משקה.

ועוד, לדעת הראב"ד (טומאת אוכלין א) מי פירות שאינם משבעת המשקין מקבלים טומאה הגם שאינם מכשירים – הרי מוכח שאין המשקים טעונים הכשר כל עיקר (עפ"י מצות ראה או"ח קנח, ד; ברכת אברהם). יש להעיר שאין שייך 'שלא לרצון' אלא כשאנו דנים על פעולת נתינת המשקה על המאכל, וזה אין שייך על הכשר המשקה בעצמו שהרי אין כאן פעולת הכשר לדון עליה, ואם כן לעולם הוא נידון כמים שבאו מרצון. ומה שכתבו לתרץ עפ"י הראב"ד – בברכת אברהם צידד שלדעת הראב"ד מי פירות יצטרכו הכשר מאחד משבעה משקים, מפני שטומאתם בתורת 'אכלין'. וע' גם בר"ש מכשירין ב, ג.

עוד כתב בברכת אברהם להוכיח מדם קדשים שאינו מכשיר ואעפ"כ נטמא ללא הכשר. ויש להעיר שהדבר שנוי במחלוקת, כי התוס' לעיל (י'): נקטו שכשם שנתמעט מהכשר כך נתמעט מוטומאה. וע"ש במהרש"א ורעק"א ובשו"ת אבני נזר או"ח כב, ה. אך נראה לכאורה שקושיא מעיקרא ליתא, כי אין הפרש בהגדרת הדברים אם אינם טעונים הכשר או הכשרם בעצמם, כי מה שמצד טבעם הם מוכשרים ועומדים ואינם טעונים ביאת מים עליהם, היא גופא קולתם ועלילותם – וכפי הנראה מכמה מקומות שקלין וחמורין מוגדרים על פי התוצאות המעשיות (ע' למשל להלן כו: 'חלבו של שור הנסקל יוכיח שאסור באכילה ובהנאה וענוש כרת', הגם שהכרת משום חלב והאיסור הנאה משום שור הנסקל [וע' גם בתוס' שם שהקשו ללמוד חלב שוה"נ מנתר שיהא דינו בשריפה], מ"מ למעשה יש בו כל החומרות ושייך להוכיח ממנו. וכיו"ב בגמרא מכות ועוד).

ז'מה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פסול בקודש, שלישי שפסול בתרומה אינו דין שיעשה רביעי בקודש. ואם תאמר, הלא מחוסר כפורים שמותר בתרומה היינו שהוא אוכלה ואינו פוסלה ואם כן הרי אינו קל יותר משלישי, שגם הוא אינו פוסל את התרומה, ומה היא חומרתו של שלישי על פני מחוסר כפורים?

יש לפרש על פי דברי רש"י בחגיגה (כ. ד"ה הפוסלה) שהשלישי אף על פי שאינו עושה רביעי, מכל מקום הדבוק בו נפסל, ואם כן היה למחוסר כפורים להאסר לאכול בתרומה שהרי אין לך דבר דבוק מזה שהריהו כדבר אחד עם המאכל, וא"כ ממה שמחוסר כפורים מותר באכילתו מוכח שהוא קל יותר משלישי (עפ"י מרומי שדה חגיגה כד. חולין לד: וע"ע במובא ביוסף דעת טוטה כט.).

*

'מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא' –

'זונה אודיעך ידידי אגב אורחא בכאן ותשכיל ותדע בזה הים הגדול רחב ידים, תלמוד שלנו, תמצא בו כמה פעמים מלתא דאתיא בקל וחומר' טרח וכתב לה קרא. ולמה זאת? ולמה לא מצינו כזאת בשאר המדות הי"ג שבתורה לומר מלתא דאתיא בגזרה שוה ובבנין אב וכיוצא, טרח וכתב לה קרא (הגם שהר"ן ז"ל דחק לפעמים מחמת הכרח איזה קושי' לומר מלתא דאתיא

דפים יז – יח

ל.א. פרה ששתתה מי חטאת – האם המים שבתוכה מטמאים את בשרה או אדם וכלים?

פרה ששתתה מי חטאת, נפסלו המים מתורת 'מי חטאת' (שאינם ראויים עוד למי חטאת ואין שמם עליהם (רש"י) – משום הסח הדעת, והרי נאמר בהם למשמרת. תוס' עפ"י התוספתא), הלכך אינם מטמאים אדם וכלים כדין מי חטאת.

אבל לענין טומאה קלה, דהיינו טומאת אכלים ומשקים – נחלקו הדעות; לפי אפשרות אחת בגמרא, המים ששתתה ועודן במעיה מטמאים (שאעפ"י שפרחה מהם טומאה חמורה, עודם טמאים מחמת עצמם שהרי אין נגיעה גדולה ממה שהם נוגעים בעצמם. רש"י), הלכך בשרה טמא (כדברי רבי יהודה. ולפירוש זה כולה דברי רבי יהודה ואין תנא החולק). ולפי רב אשי, לתנא קמא בשרה טמא מפני שהמים מטמאים טומאה קלה, ולרבי יהודה אינם מטמאים, משום 'משקה סרוח'.

[משמע בגמרא שלפי דעות התנאים שטומאת משקים לטמא אחרים אינה מדאורייתא, ואולי גם רבי יהודה סובר כן – אין המים מטמאים כלל אפילו אם לא נדונם כמשקה סרוח, מפני שלא גזרו חכמים בדבר לא שיכח כזה (רש"י). אך אין מוכרח שסברא זו קיימת לפי האמת ושמא לא נאמרה אלא ליישב הדין בסלקא-דעתך].

א. הרמב"ם (פרה אדומה טו, יז) סתם וכתב שבשרה טהור (יתכן משום משקה סרוח כרב אשי [ע' בלשון הכס"מ]. או משום שפסק טומאת משקים לטמא אחרים מדרבנן, וכסברא הנ"ל).

ב. כתבו התוס' שבעוד המשקים בפיה – לא בטלו מתורת 'מי חטאת'. ודוקא לאחר שנתקדשו, אבל קודם קידוש נפסלים משום שאין חיותן בכלי או משום שנעשתה בהם מלאכה. ויש סוברים שגם כשהמשקים בפיה בטלו מתורת 'מי חטאת' ואינם מטמאים טומאה חמורה (ע' בחדושי הר"ן ורבנו דוד).

יש מצדדים שכשהם בפיה לא נפסלו אפילו קודם קידוש, אלא שאינם ראויים להזאה בגלל תערובת הרוק שבפיה, אך עדיין מטמאים טומאה חמורה (ע' תוס' רבנו פרץ).
ג. נשחטה לאחר שעבר 'מעט לעת' משתייתה – הרי המים כמעוכלים ואין בשרה טמא (עפ"י משנה פרה; ראשונים).

דף יח

ל.ב. האם / מנין ש:

- א. אוכל מטמא אוכל / משקה / כלי.
- ב. משקה מטמא אוכל / משקה / כלי.
- ג. כלי מטמא אוכל / משקה / כלי.
- ד. שני עושה שלישי בחולין.
- ה. שלישי עושה רביעי בקדש.

א. כנוצר לעיל (יד.), מדין תורה אין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן (וכי יתן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם – הוא טמא ואין עושה כיוצא בו טמא). בתרומה וקדשים, ישנם אמוראים הסוברים שטמא מהתורה (כדלעיל יד.).
לדברי רבי עקיבא, אוכל מטמא משקה מהתורה (מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא – יטמא).

גם החולקים על דרשת 'טמא – יטמא' סוברים שאוכל מטמא משקה מהתורה, מכך שהוצרך הכתוב למעט שאין האוכל עושה כיוצא בו (טמא הוא) – מכלל שטמא אחרים (עפ"י רש"י יט. ועתוס' שם). ויש אומרים שלאותן דעות אין האוכל מטמא משקה מהתורה אלא בקודש (עפ"י

מהר"ם חלאהו). וי"א שלדבריהם אין האוכל מטמא כלל מהתורה (קריית ספר הל' אבה"ט ז. וכן נקט להלכה, וכן במראה הפנים על הירושלמי סוטה דף כג ועוד – בדעת הרמב"ם. ואין כן דעת החו"א ועוד. וע"ע לעיל טז שלרב בדעת יוסי בן יועזר אין טומאה למשקים מהתורה כל עיקר).
אין אוכל מטמא כלי. (ומה משקה שמתמא אוכל אינו מטמא כלי, אוכל שאינו מטמא אוכל אינו דין שלא יטמא כלי?! וע"ע רש"י כ רע"ב).

ב. משקה; ישנן דעות שעיקר טומאתו אינה אלא מדרבנן וישנן דעות שטומאתו מהתורה אך אינו מטמא אחרים מהתורה (וכן דעת רבי מאיר רבי יוסי ורבי אלעזר, כדלעיל טז). ולדעת רבי עקיבא (ורבי שמעון, ואפשר אף רבי יהודה) מטמא אחרים מהתורה (וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא – יטמא). ומכל מקום אינו מטמא אלא אכלים אבל לא משקים (שלא מצינו טומאה שעושה כיוצא בה. ורבינא הוסיף הכרח לדבר מהכתוב עצמו) ולא כלים (שהרי אפילו כלי שמתמא משקה אינו מטמא כלי (כדלהלן כ), כל שכן משקה. ורבי יהודה סבר בתחילה שמשקים מטמאים כלים מהתורה, וחזר בו – כדלעיל יז:). ואין הפרש בין משקה שנטמא מכלי למשקה שנטמא משרץ, בכל אופן אינו מטמא משקים וכלים (טמא הוא; יטמא – שני מיעוטים לכך שאינו עושה כיוצא בו. וגם לענין כלים, כיון שטומאת משקים הבאים מחמת שרץ נלמדת בקל וחומר' ממשקים הבאים מחמת כלי, דיה להיות כמוה הלכך אינם מטמאים כלים).
חכמים גזרו טומאה על משקים שנגעו במשקים טמאים (ע' משנה זכחים ה, יב. וגזרה קדומה היא מימי חגי הנביא. ערש"י יז. ד"ה אישתבש; ראשונים שבת יד:). ועוד גזרו (בעליית חנניה בן חזקיה. ע' שבת יג:) טומאה על כלים שנגעו במשקים טמאים.
להלכה כתב הרמב"ם שמשקים מיטמאים מהתורה אבל אינם מטמאים אחרים אלא מדרבנן, כמובא לעיל יד טז.

ג. כלי מטמא אכלים ומשקים, כמפורש בכתוב (וכל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו, כל אשר בתוכו יטמא... מכל האכל... יטמא. וכל משקה... יטמא. כאמור לעיל (יד), יש סוברים שאין למשקים טומאה מהתורה כל עיקר, ומפרשים 'יטמא' לענין הכשר). אין כלי (ראשון) מטמא כלי (כל אשר בתוכו יטמא... מכל האכל – אכלים ומשקים בלבד, ולא כלים).
[היה הכלי אב הטומאה וכל שכן 'אבי אבות' – מטמא אדם וכלים].

ד. אמרו שלדעת רבי עקיבא ככר שני עושה שלישי בחולין (וכל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו, כל אשר בתוכו יטמא – יטמא. הרי שהכלי נעשה ראשון לטומאה, והאוכל שבתוכו שני, ולימד הכתוב שמתמא הלאה. ומסתימת הכתוב משמע אף חולין. ודוקא משקים, אבל לא אכלים אחרים, כנ"ל).
חכמים חולקים על רבי עקיבא, וכן הוכיחו מדברי רבי יוסי שאינו דורש יטמא – יטמא, הלכך אין שלישי בחולין (ובירושלמי סוטה ה, ב) נחלקו רב ושמואל בדעת רבי עקיבא.
הלכה שאין שלישי בחולין. וע"ע בחולין לה בדיון חולין שנעשו על טהרת הקודש ופרטים נוספים.

ה. שלישי עושה רביעי בקודש. רבי יוסי דרש זאת בברייתא בקל וחומר' ממחוסר כפורים שהוא מותר בתרומה ופסול בקדש, כל שכן שלישי שפסול בתרומה שעושה רביעי בקדש. ומבואר בגמרא שרבי עקיבא אינו סובר 'קל וחומר' זה ולשיטתו ששלישי טמא אף בחולין, למדים רביעי בקודש מוהבשר אשר יגע בכל טמא דהיינו שנוגע בשלישי.

א. האוכל בשר קדשים שהוא רביעי-לטומאה; יש אומרים שלדעת הראב"ד שמחוסר כיפורים שאכל את הקודש לוקה ומחוייב כרת, הרי זה 'בשר טמא' הלכך האוכלו עבר בלאו של אכילת טמא ולוקה, אבל לדעת הרמב"ם שמחוסר כיפורים אינו בכלל 'טמא', האוכל בשר שנטמא מחמתו או כל בשר שהוא 'רביעי' אינו לוקה (עפ"י מנחת חינוך קמה, ד).

רמט